

ПРИБУТОК В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Забезпечення ефективності господарської діяльності підприємств, їх Фінансового благополуччя і конкурентоздатності на ринку вимагає чіткого визначення короткострокових, найближчих цілей і досить чіткого уявлення про напрямок розвитку в майбутньому. Без чітко визначеної мети і забезпечення можливостей її досягнення неможливе виживання підприємств в умовах ринкових відносин.

Мета діяльності кожного підприємства – одержання прибутку, який в умовах ринкової економіки становить основу економічного розвитку підприємництва. У збільшенні прибутку та високій рентабельності зацікавлені і підприємства, і держава, оскільки, з одного боку, він є джерелом виробничого і соціального розвитку підприємництва, а з іншого – забезпечує надходження доходів до державного бюджету.

В економіці ринкового типу прибуток є необхідним фактором і рушійною силою, основним спонукальним мотивом активізації підприємництва, ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Разом з тим, прибуток являє собою найважливіший економічний інструмент механізму управління суспільним виробництвом і є основним джерелом засобів виробничого і соціального розвитку економічної системи.

Необхідно відзначити, що думки економістів щодо основної мети діяльності підприємств досить суперечливі. Так, на думку одних авторів саме отримання максимального прибутку є основною метою економічної діяльності [114], оскільки безприбуткова економіка не має основ для саморозвитку і не забезпечує дію об'єктивного закону зростання потреб. Інші економісти вважають, що одержання максимального прибутку не може бути метою виробництва, так як, на їх думку, «суспільство відкотиться далеко назад, щоб повторити малоприємні стадії розвитку, властиві всім ринковим

господарствам» [74]. Варто зазначити, що досі в економічній літературі ведуться наукові дискусії про прибуток і його функції, економічну природу, роль та значення в розвитку виробничих підприємств. Зокрема, трактується, що «прибуток, власне кажучи, є результатом виконання нових комбінацій», «без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку» [160, с.385-386]. Інший автор вважає, що «прибуток – це грошове вираження основної частини грошових накопичень, що створюється підприємствами будь-якої форми власності» [10, с. 99]. Один із авторів вказує, що прибуток – це «кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства і визначається як різниця між витратами і витратами» [114, с. 504]. В іншому випадку прибуток економічний (чистий) «...є додатковим доходом підприємця внаслідок його більш ефективної діяльності у певній галузі – кращого передбачення, кращої організації, впровадження великих нововведень» [40, с. 174].

Дехто розглядає прибуток як факторний дохід, а тому визначає його «...як різницю між валовим доходом і валовими витратами» [166, с. 309-315].

На нашу думку, прибуток сприяє стабільному розвитку виробничих підприємств, забезпечує зацікавленість трудового колективу у зростанні продуктивності праці, збільшенні об'ємів і ефективному веденні виробництва.

В системі економічних інтересів суб'єктів соціально орієнтованої ринкової економіки важливе місце належить прибутку. Але особливе значення він займає в системі економічних інтересів підприємства. Перехід до ринку не можливо здійснити без чіткого усвідомлення, що на рівні підприємства прибуток виступає як первинна рушійна сила розвитку і що «всьяке підприємство є основною відтворювальною ланкою, яка функціонує на основі самофінансування» [32, с.29].

Прибуток є фінансовим ресурсом розширеного відтворення. Це, на наш погляд, центральна функція прибутку як фактора зростання виробництва, що в свою чергу, сприяє реалізації економічних інтересів підприємства та його колективу. Як писав Ф. Енгельс, «надлишок продукту праці над витратами

підтримання праці і утворення і нагромадження з цього надлишку суспільного виробничого і резервного фонду – все це було і лишається основою всякого суспільного, політичного і розумового прогресу» [84, с.122]. Згідно з цією теорією, прибуток – це перетворена форма доданої вартості, результат різниці між необхідним робочим часом (час, протягом якого створюється вартість, яка дорівнює витратам виробництва, і за який підприємець сплачує працівнику заробітну плату) та додатковим робочим часом (час, протягом якого створюється додана вартість і який не оплачується підприємцем).

Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Уся діяльність підприємства спрямовується на те, щоб досягти певного результату при мінімальних ресурсних витратах [93].

Оскільки прибуток є найважливішою формою додаткового продукту, то основним напрямком його використання товаровиробниками виступає нагромадження.

Нагромадження – це категорія розширеного відтворення на всіх його рівнях – народногосподарському, галузевому і в рамках окремого підприємства. Нагромадження знаходить свій узагальнюючий вираз перш за все у будівництві нових підприємств, виробничих і невиробничих об'єктів, у розширенні діючих підприємств, в їх технічному оновленні, прирості оборотних коштів та ін.

Економічні інтереси в ефективному і безперервному нагромадженні реалізуються в тому випадку, якщо майбутня вартість результату додаткового виробництва (амортизація і нерозподілений прибуток) в ринкових цінах з урахуванням дисконтування рівна або більша інвестиційного капіталу.

На рівні підприємства саме прибуток є головним вирішальним джерелом грошових нагромаджень, оскільки він є грошовою формою частини додаткового продукту, який виробляється, перш за все, з метою

забезпечити виробництво засобами розширеного відтворення: додатковими засобами праці, предметами праці та предметами споживання. Використання прибутку у формі грошового фонду нагромадження характеризує вартісну, грошову форму руху додаткового продукту і фонду нагромадження. Рух грошової (номінальної) і натуральної (реальної) форм фонду нагромадження суспільства, його підприємств – це об'єктивна реальність ринкової економіки, двоїстого характеру процесу виробництва і відтворення.

В умовах стабілізації ринкових відносин і формування реальної самостійності підприємств прибуток має новий зміст, оскільки в даний час він виступає не тільки основним джерелом розвитку господарської діяльності будь-якого підприємства, але й стимулом його діяльності. Прибуток забезпечує інтереси держави, товаровиробників, персоналу підприємств, а тому і є головною рушійною силою ринкової економіки.

Ринкові відносини принципово змінили місце і роль прибутку як у системі відтворення на рівні підприємства, так і в системі його економічних інтересів, оскільки хронічно збитковому підприємству немає місця в системі виробництва.

Як відомо, виробничі інтереси і відповідні їм закони реалізуються через інтереси людей, трудових колективів, класів, соціальних груп, держави. Як відомо, економічні інтереси знаходяться в органічному зв'язку з потребами. П.С. Єщенко визначає економічні інтереси як категорію для вираження економічних потреб [36, с.47]. Зв'язок інтересів з задоволенням потреб людей, їх соціальних груп, об'єднань тощо розкриває і природу інтересу як рушійної сили, і економічну його структуру. «Інтереси виступають могутніми двигунами економічного прогресу, створюють ту «пружину», котра приводить у рух економічний механізм»[110, с.87] як всього суспільного виробництва, так і окремої її ланки. Об'єктом економічного інтересу товаровиробників є всі фактори виробництва (земля, робоча сила, технічні засоби виробництва), валовий суспільний продукт, окремі його агрегатні елементи (фонд відшкодування, необхідний продукт,

додатковий продукт тощо), одиничні продукти та послуги, відносини власності та ін.

В умовах ринкової економіки прибуток на рівні підприємства виступає як безпосередня мета виробництва, що зумовлено притаманною капіталу тенденцією до самозростання. Прибуток називають об'єктивною економічною категорією товарно-грошових відносин, важливим фінансовим синтетичним показником діяльності підприємства, а також джерелом фінансових ресурсів підприємства, які відіграють вирішальну роль у фінансовому забезпеченні підприємницької діяльності.

На рівні підприємств важливе значення прибутку полягає ще і в тому, що він є критерієм ефективності індивідуального відтворення. Критерій в економіці – мірило достовірності і оцінки рівня ефективності суспільного виробництва, його окремих ланок.

У ринковій економіці існує ціла низка причин, які у своїй сукупності висувають прибуток підприємств у ранг основного (синтетичного) критерію їх ефективності. Одні з цих причин в економіці України уже існують, інші – знаходяться на стадії формування.

По-перше, в системі економічного відтворення прибуток характеризує кінцеві фінансово-економічні результати роботи підприємства – товаровиробника. Таким результатом не може бути ні валова продукція, ні валовий дохід, оскільки ці категорії не дають прямої відповіді на корінне для товаровиробника питання: процес виробництва є рентабельним чи збитковим? В економічній системі, в якій діють закони повної майнової відповідальності за результати роботи і пов'язане з нею банкрутство збиткових підприємств, це питання не є риторичним, а доленосним не тільки для первинних ланок, але й для цілих галузей виробництва.

Прибуток підприємства свідчить про те, що авансовані на виробництво затрати повертаються до господарства з певним приростом, тобто прибутком. Вартісні результати роботи перевищують величину авансованої вартості. З'являються додаткові фінансові ресурси, які можна використати на

розширення і удосконалення бази виробництва, на фінансування соціально-культурних потреб, на відрахування в бюджет, на погашення заборгованості. Прибуток є таким економічним результатом роботи підприємства, який відкриває йому нові перспективи для розвитку. Таку функціональну роль не виконує ніяка інша складова валової продукції товаровиробника.

По-друге, прибуток є не тільки джерелом розвитку та удосконалення виробництва, а й узагальнюючим показником його економічної ефективності. Він узагальнює результати всіх сторін господарської діяльності підприємства: виробництва, розподілу і обміну; господарських, технічних, соціальних і екологічних рішень. Цю функцію прибуток виконує через показники рентабельності (норми прибутку). Рентабельність характеризує рівень прибутковості підприємства, затрачених ресурсів. Вона орієнтує підприємства на беззбиткову роботу, на формування додаткових фінансових ресурсів.

Отже, прибуток відіграє вирішальну роль в стимулюванні подальшого підвищення ефективності виробництва, посилення матеріальної зацікавленості працівників у досягненні високих результатів діяльності свого підприємства. Використання прибутку як основного оціночного показника сприяє зростанню обсягу виробництва і реалізації продукції, підвищення її якості, поліпшення використання наявних виробничих ресурсів. Подальше посилення розподільної і стимулюючої ролі прибутку пов'язане з вдосконаленням механізму її розподілу.

Саме тому, прибуток в сучасних умовах господарювання практично стає офіційно визнаною метою діяльності підприємств. Одержання необхідних фінансових результатів дозволяє більш повно задовольняти суспільні потреби, а також реалізовувати зростаючі соціальні й економічні інтереси членів трудового колективу і власників підприємства.